

Pécsi Tudományegyetem

Állam- és Jogtudományi Kar

Doktori Iskola

KÁDÁR HUNOR

**TANÚ- ÉS SÉRTETTVÉDELEM A MAGYAR ÉS A ROMÁN
BÜNTETŐELJÁRÁSBAN AZ EMBERI JOGOK TÜKRÉBEN**

A doktori értekezés tézisei

Témavezető:

Prof. Dr. habil. HERKE CSONGOR

tanszékvezető egyetemi tanár

PÉCS

2016

I. A témaválasztás indokoltsága és az értekezés célkitűzései

A magyar jogi szakirodalomban megjegyezték¹, hogy *“a tanúvédelemről szóló munkákat olvasva talán az lehet a benyomásunk, hogy nincs új a nap alatt, hiszen a tanúvédelemre szolgáló jogintézmények elképzelhető formái közül valamelyiket valahol már alkalmazták, sőt esetleg valahol már be is tiltották ennek alkalmazását”*. Meglátásom szerint ez korántsem így van. Azt valóban tényként lehet elkönyvelni, hogy 1990-től kezdődően a magyar jogi szakirodalomban számos szakmai tanulmány, konferenciakötet², szakdolgozat és doktori értekezés foglalkozott kizárólag vagy részben a tanú- és sértettvédelem kérdésével. Mindezek ellenére, az említett szakmai munkák egy igen jelentős része arra törekedett, hogy a tanú- és sértettvédelmi szabályozás, illetve eszközrendszer minél szélesebb skáláját ismertesse meg az olvasóval. Viszonylag rövid terjedelmű írásokban számos szerző egyaránt elemzi a tanúvédelem büntetőeljárás belüli és azon kívüli eszközeit. Mitöbb, terjedelmes szakdolgozatokat és doktori értekezéseket lapozhatunk fel, amelyekben a szerző bemutatja a személyi adatok zárt kezelésére, a különösen védett tanú intézményére és a zártcélú távközlő hálózat útján történő kihallgatásra vonatkozó rendelkezéseket, ízelítőt nyújt az Emberi Jogok Európai Bírósága (a továbbiakban: EJEB) joggyakorlatából, ismerteti a személyi védelem formáit és még a Tanúvédelmi Programba is betekintést nyújt. A tanúvédelem intézményének ilyen formájú megközelítése oda vezet, hogy az olvasó egy *“ízelítőt”* kap a tanúvédelem összes módjából és formájából, viszont nem igazán képes elősegíteni a tudományos kutatási és gyakorlati munkát. Ezen okból kifolyólag téves azt kijelenteni, hogy a tanúvédelem kérdése egy *“lerágott alma”*. A fentebb ismertetett tapasztalatok arra sarkalltak, hogy a jelen értekezés megírása során ne törekedjek arra, hogy megpróbáljak egy keveset bemutatni a tanú- és sértettvédelem minden formájából, mivel a magyar jogi

¹ RÓTH Erika: *Hogyan és kitől védjük a tanút?*, In: RÓTH Erika (szerk.): *Kriminálpolitikai válaszok a bűnözés kihívásaira, különös tekintettel a szervezett bűnözésre és a büntetőjogi szankciórendszerre: A IV. Országos Kriminológia Vándorgyűlés anyaga. Győr, 2000. október 13-14.*, Kriminológiai Közlemények Különkiadás, Bíbor Kiadó, Bp., 2001, 113. o.

² Ld. MÉSZÁROS Bence (szerk.): *A tanú védelmének elméleti és gyakorlati kérdései*, Pécsi Tudományegyetem ÁJK, Pécs, 2009; RÓTH Erika (szerk.): *A tanúvédelem útja Európában*, Bíbor Kiadó, Miskolc, 2002; RÓTH Erika (szerk.): *Kriminálpolitikai válaszok a bűnözés kihívásaira, különös tekintettel a szervezett bűnözésre és a büntetőjogi szankciórendszerre: A IV. Országos Kriminológia Vándorgyűlés anyaga. Győr, 2000. október 13-14.*, Kriminológiai Közlemények Különkiadás, Bíbor Kiadó, Bp., 2001; GELLÉR Balázs – HOLLÁN Miklós (szerk.): *A szervezett bűnözés arcai*, Rejtjel Kiadó, Bp., 2004

szakirodalomban ezt már előttem nagyon sokan megtették. Ezen okból kifolyólag, a jelen értekezést nem a teljesség, hanem a részletesség igényével kell olvasni. Meglátásom szerint a doktoranduszi kutatói munka lényege, hogy a doktorjelölt a jogtudomány egy viszonylag kis “szeletét” minél részletesebben kielemezze. Ugyanakkor, azt is érdemes szem előtt tartani, hogy az említett “szelet” egy olyan jogi problémára összpontosítson, amely még nem képezte egy átfogó és részletes szakmai tanulmány tárgyát.

A fentebbi észrevételeket szem előtt tartva úgy döntöttem, hogy egy legtöbb 15 szerzői ív terjedelmű munkában nem lehet érdemben bemutatni és kielemezni a tanúvédelem büntetőeljárás belüli és azon kívüli eszközeit. Meglátásom szerint a tanú fizikai védelmére vonatkozó hazai és nemzetközi jogi szabályozás – ahová besorolható a személyi és a programozott védelem – annyira terjedelmes és komplex, hogy részletes elemzése egy külön doktori értekezés tárgyát képezhetné³. Mivel mind a szakdolgozatom⁴, mind a mesteri disszertációm⁵ témája a tanúvédelem, illetve a tanúk és sértettek kihallgatásának kérdése volt, a több éves kutatói munka során felismertem, hogy a tanú- és sértettvédelem jogi szabályozásának korlátait az Emberi Jogok Európai Egyezménye (a továbbiakban: EJEE) 6. § (3) bek. d) pontjában foglalt rendelkezés és a hozzá fűződő kötelező erejű joggyakorlat, illetve az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R (97) 13-as számú Ajánlása állítja fel. Más szavakkal, a tanú- és sértettvédelemre vonatkozó összes nemzeti jogszabály a fenti dokumentumokban foglalt követelményeknek kell megfeleljen. Megtapasztaltam azt is, hogy a tanúvédelem kérdésével foglalkozó szerzők túlnyomó többsége utalást tesz és “zsinórmértékként” kezeli az EJEB joggyakorlatát. Mindezek ellenére, egyetlen szerző sem vállalta fel azt a feladatot, hogy részletesen tanulmányozza az EJEE 6. § (3) bek. d) pontjában szabályozott rendelkezéseket,

³ Szemléltetés gyanánt érdemes megjegyezni, hogy az USA Szövetségi Tanúvédelmi Programját kidolgozó *Gerald Shur* 448 oldalban mutatta be a program kialakulását, annak jogi szabályozását és a hozzá fűződő gyakorlati tapasztalatokat. Ld. EARLEY Pete – SHUR Gerald: *Witsec: Inside the Federal Witness Protection Program*, published by Bantam Dell a Division of Random House Inc, New York, 2003

⁴ *Tanúvédelem a román büntetőeljárásban az összehasonlító jog és az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlata fényében*, Kolozsvár, Babeş-Bolyai Tudományegyetem ÁJK, 2010

⁵ *A tanúk közvetlen kikérdezésének elve az Emberi Jogok Európai Egyezményének 6. § (3) bek. d) pontja, illetve az Amerikai Egyesült Államok Alkotmányának VI. Kiegészítése fényében. Az említett elv korlátozása az Emberi Jogok Európai Bíróságának, illetve az Amerikai Egyesült Államok Legfelsőbb Bíróságának joggyakorlata által*, Kolozsvár, Babeş-Bolyai Tudományegyetem ÁJK, 2011

átfogó képet alkosson az EJEB tanú- és sértettvédelemre vonatkozó joggyakorlatáról és, ami a legnehezebb, logikailag rendszerezze azt. Az értekezés megírása során ezt tartottam az egyik fő feladatomnak és, meglátásom szerint, a magyar jogi szakirodalomban elsőként foglaltam össze és elemeztem ki az EJEB azon kritériumrendszerét, amelynek minden anonim tanúvallomás meg kell feleljen annak érdekében, hogy bizonyítási eszközként felhasználható legyen a nemzeti bíróságok előtt. Emellett arra is törekedtem, hogy megismertessem az Európai Unió és az Európa Tanács keretén belül elfogadott tanú- és sértettvédelemre vonatkozó legfőbb dokumentumokat és személyes véleményt formáljak az említett nemzetközi intézmények jogalkotási téren tanúsított “magatartásáról”. Az értekezés második fő célkitűzése az volt, hogy a magyar és a román tanú- és sértettvédelemre vonatkozó jogszabályokat az EJEB joggyakorlata által kidolgozott kötelező erejű kritériumrendszer, illetve a fentebb említett európai jogi dokumentumokban foglalt rendelkezések fényében vizsgáljam. Ez lehetővé tette, hogy rávilágítsak a nemzeti jogszabályok hiányosságaira azok kiküszöbölése érdekében, ugyanakkor, igyekeztem véleményt formálni arról is, hogy melyek azok a tanúvédelmi rendelkezések, amelyek jogi szabályozása nem kifogásolható. A harmadik fő célkitűzés a román és a magyar tanú- és sértettvédelmi szabályozás rövid összefoglalása és összehasonlítása volt, amely lehetővé tette a két nemzeti szabályozás “erős” és “gyenge” pontjainak kiemelését annak érdekében, hogy a nemzeti jogalkotók kölcsönösen tanulhassanak egymás hibáiból, ugyanakkor, felismerhessék és átültethessék nemzeti jogrendjükbe a másik állam eurokonform jogszabályait.

II. A kutatásban alkalmazott feldolgozási módszerek

A doktori értekezés jelentős mértékben támaszkodik az EJEB joggyakorlatára és az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R (97) 13-as számú Ajánlására, illetve a hozzá fűződő szakértői indoklásra. Ennek oka abban rejlik, hogy a jelen értekezés nem általános módon, hanem az emberi jogok szemszögéből igyekszik bemutatni a tanú- és sértettvédelem intézményét, ezért a védelmi eszközök vizsgálata folyamán állandóan ott “lappang” a terhelt, illetve a tanú jogai és érdekei közötti ellentét. A fentebbi észrevételek arra is magyarázatul szolgálnak, hogy az értekezés során felhasznált szakirodalom jelentős része miért összpontosít az emberi jogok kérdésére.

A magyar, illetve a román tanú- és sértettvédelmi jogszabályok bemutatásának rendszerezése és felépítése teljesen eltér egymástól, nem figyelhető meg köztük szimmetria.

Ennek oka abban rejlik, hogy a magyar és a román Be. formailag különböző módon szabályozza a tanú- és sértettvédelmet. Míg az új román Be. majdnem az összes tanúvédelmi rendelkezést egy önálló alfejezetben, összefüggő módon szabályozza és a védelmi eszközöket aszerint osztja fel, hogy azt a fenyegetett vagy sebezhető tanúk kategóriája veszi igénybe, addig a magyar Be. tanúvédelemre vonatkozó rendelkezései teljesen szétszórta lehetők fel a törvénykönyv különböző fejezeteiben. A tanúk védelmére vonatkozó cím kizárólag a személyi adatok zárt kezelését szabályozza kimerítő módon, a különösen védett tanúra vonatkozó rendelkezések több mint tíz paragrafusban vannak szétszórva, a zártcélú távközlő hálózat útján történő kihallgatásra vonatkozó jogszabályokat a bírósági eljárás általános szabályai között lehetjük fel, míg a zárt tárgyalás elrendelése és más nem nevesített tanúvédelmi eszközök szintén a Be. különböző részeiben találhatóak. A fentebbi észrevételek alapján, a román tanú- és sértettvédelmi rendelkezések ismertetése során az új Be. összefüggő és logikailag helyesen felépített struktúráját követtem, míg a magyar tanúvédelmi szabályozást – egy összefüggő struktúra hiányában – magam rendszereztem egyedi módon egy *sui generis* struktúra alapján.

A magyar tanú- és sértettvédelemre vonatkozó jogszabályok bemutatását több mint félszáz hazai szerző munkájára építettem, igyekezvén arra, hogy foglaljam bele az értekezésbe a “klasszikusnak” számító tanú- és sértettvédelmi munkákat, ugyanakkor, saját véleményyt is formáljak az elemzett jogi problémákkal kapcsolatosan, még akkor is, ha az ellentmond neves szerzők nézőpontjainak.

A román tanú- és sértettvédelemre vonatkozó jogszabályok ismertetése során a komparatív elemzés módszerét használva párhuzamosan mutattam be a régi és az új Be. rendelkezéseit annak érdekében, hogy rávilágítsak a régi szabályozás “gyengéire” és az új szabályozás által hozott pozitív változásokra. Ami a felhasznált román szakirodalmat illeti, első ránézésre is könnyedén észrevehető, hogy számban elenyésző a felhasznált magyar szakirodalomhoz viszonyítva. Ennek oka abban rejlik, hogy a román jogi szakirodalomban egyetlen személy, *Gheorghiță Mateuț*, jelentetett meg érdemi és minőségi munkákat a tanúvédelem területén, aki a jelen értekezés szerzőjének volt a témavezetője a szakdolgozat és a mesteri disszertáció megírása alkalmával. Az új román Be. tanú- és sértettvédelmi

szabályozásával kapcsolatosan a jelen értekezés szerzője az egyetlen olyan személy, aki terjedelmes és átfogó szakmai tanulmányt jelentetett meg⁶.

Az értekezés megírása során kiemelt jelentőséget tulajdonítottam az angolszász jogrendszerek tanúvédelmi rendelkezéseinek – főként az USA Legfelsőbb Bírósága joggyakorlatának – ugyanis számos tanúvédelmi eszközt ott alkalmaztak először, de ami ennél is fontosabb, az USA Alkotmányának terhelő tanúk kikérdezésére vonatkozó előírásai szinte teljes mértékben megegyeznek az EJEE 6. § (3) bek. d) pontjában foglalt rendelkezésekkel. Emellett tanulmányoztam a német, francia, angol és holland tanúvédelemre vonatkozó jogszabályokat és bizonyos mértékben az említett országok bírósági gyakorlatát is. Szeretném megjegyezni, hogy a külföldi jogszabályok és a rájuk vonatkozó szakirodalom ismertetése alkalmával nem a hagyományosnak tartott kutatási módszert alkalmaztam. Ez azt jelenti, hogy a nemzetközi kitekintés alkalmával próbáltam mellőzni azt a megközelítési módszert, amely azt feltételezi, hogy miután egy alfejezetben a szerző bemutatja a hazai jogszabályokat, egy másik alfejezetben ismerteti a külföldi jogrendszer hasonló jellegű rendelkezéseit anélkül, hogy összefüggéseket próbálna keresni a jogrendszerek között. Meglátásom szerint a nemzetközi kitekintés lényege nem abban rejlik, hogy bemutassunk egy a hazaihoz hasonló külföldi jogi intézményt bármilyen megjegyzés nélkül, a célunk az kell legyen, hogy a két jogi intézményt összehasonlítsuk és a hazai jogszabályokat a hasonló jellegű külföldi jogszabályok fényében vizsgáljuk. Ezen okból kifolyólag, arra törekedtem, hogy a külföldi jogszabályokat és a hozzájuk fűződő szakirodalmat „beépítsem” az értekezésbe annak érdekében, hogy folyamatosan szemléltetni tudjam a hazai jogszabályok esetleges hiányosságait vagy pozitívumait, és nem azt tartottam szem előtt, hogy külön alfejezeteket szenteljek kizárólag a külföldi jogszabályok ismertetésére. Más szavakkal, a magyar és a román jogszabályokat úgy mutattam be, hogy azokat folyamatosan összehasonlítottam más országok jogszabályaival. Ez a megközelítési módszer több munkát és időt igényelt, viszont segíti az olvasót és a kutatót, aki minden nemzeti rendelkezés mellett megtalálhatja a hozzá kapcsolódó külföldi jogszabályokat is anélkül, hogy neki kellene következtetéseket levonnia a külön alfejezetekben ismertett külföldi és hazai jogszabályok közötti összefüggésekről. Ezen okból kifolyólag – a zártcélú távközlő hálózat alkalmazására vonatkozó eljárás kivételével – az értekezésben nem található olyan fejezet vagy alfejezet

⁶ KÁDÁR Hunor: *Protecția martorilor în lumina noului Cod de procedură penală [Witness protection in the New Code of Criminal Procedure]*, *Caiete de Drept Penal [Criminal Law Writings]*, nr. 2/2011, 30-61. o.

címet, mint pl. “a személyi adatok zárt kezelése Németországban” vagy a “az anonim tanúk alkalmazása Franciaországban”.

Az értekezés során a hagyományos kutatási módszerek mellett igen gyakran alkalmaztam a komparatív elemzés módszerét. Az értekezés egyik fő célkitűzése a nemzeti jogszabályok összehasonlítása a tanú- és sértettvédelemre vonatkozó európai jogi dokumentumokkal. Ezen okból kifolyólag minden tanú- és sértettvédelmi eszköz bemutatása alkalmával megvizsgáltam annak konformitását az európai jogi dokumentumokban foglalt követelményekkel. Ugyanakkor, a román és a magyar tanú- és sértettvédelmi eszközöket rendszeresen összehasonlítottam más országok által alkalmazott hasonló jellegű tanúvédelmi eszközökkel, főként a hazai szabályozás hiányosságainak kiemelése érdekében.

III. Az értekezés felépítése

Az értekezés a tanulmányozásra választott témát, a tanú- és sértettvédelem szabályozását a magyar és a román büntetőeljárásban, három érdemi részben tárgyalja, ezeket bevezető, illetve összegzés foglalja keretbe.

A bevezető részben, amely a tanúvédelem általános kérdéseit tárgyalja, nyomon követem a szervezett bűnözés jelenségének fejlődését a rendszerváltástól kezdődően és rávilágítok azokra a tényezőkre, amelyek a szervezett bűnözés kibontakozását elősegítették. Meglátásom szerint ennek ismertetése nélkülözhetetlen ahhoz, hogy az olvasó megértse azt, hogy miért kell úgy tekintenünk a szervezett bűnözésre, mint a tanúvédelmi intézményrendszer kialakulását előidéző fő tényezőre. A továbbiakban feltárom a szervezett bűnözés és a tanúvédelem közötti összefüggéseket és elmagyarázom azt, hogy miért tekinthető a tanúvédelem napjainkban is a szervezett bűnözés ellen folytatott harc egyik legfontosabb eszközének. A folytatásban rávilágítok arra a tényre, miszerint a modern büntetőeljárásban a tanúnak és a sértettnek joga van a védelemre, ezért a jogalkotó köteles számukra olyan megfelelő védelmi eszközöket biztosítani, amelyeket az igazságügyi hatóságok elrendelhetnek a büntetőeljárás folyamán a tanú és a sértett védelme érdekében. Végül, a tanúvédelem különböző formáit mutatom be és elkülönítem a tanú jogi védelmét, annak fizikai védelmétől.

Az értekezés második része kizárólag a tanú- és sértettvédelemre vonatkozó jogi szabályozás nemzetközi korlátait mutatja be. Meglátásom szerint, a jelen értekezés második része a magyar jogi szakirodalomban elsőként vizsgálja egy összefüggően felépített szerkezeti egységben, a teljes részletesség igényével az EJEE 6. § (3) bek. d) pontjában foglalt eljárásjogi

garanciát és a hozzá fűződő kötelező erejű joggyakorlatot. Rávilágítok arra, hogy az EJEB joggyakorlata alapján mind a “tanú”, mind pedig az ”anonim tanú” fogalma egy kiterjesztő értelmezést nyer. Ugyanakkor, felhívom a figyelmet a közvetlenség és a kontradiktórius eljáráshoz való jog érvényesülésének fontosságára a tanúk kikérdezése során, mint a tisztességes eljáráshoz való jog két alapvető összetevőjére. Az EJEB tanú- és sértettvédelemre vonatkozó joggyakorlatát különböző logikai egységekre osztom fel annak érdekében, hogy ismertetni tudjam azt a kritériumrendszert, amelynek a nemzeti jogi szabályozások meg kell feleljenek ahhoz, hogy az anonim tanú vallomása bizonyítási eszközként legyen felhasználható a nemzeti bíróságok előtt. Szintén az értekezés második részében kerül sor az Európai Unió, illetve az Európa Tanácsa által a tanú- és sértettvédelem területén elfogadott legfőbb jogi dokumentumok (állásfoglalás, ajánlás, irányelv) bemutatására. Ugyanakkor, kritikus szemmel vizsgálom az Európai Unió és az Európa Tanácsa jogalkotási hatáskörrel felruházott szerveinek tanúvédelem terén kifejtett tevékenységét.

Az értekezés harmadik részében a magyar Be. tanú- és sértettvédelemre vonatkozó rendelkezéseit vizsgálom meg. Az elemzett rész a tanúvédelemre vonatkozó magyar jogi szabályozás kialakulásának rövid történetével kezdődik, majd kitér a tanú tájékoztatáshoz való jogának problematikájára. Ezt követően sor kerül az áldozatvédelem fogalmának rövid elemzésére, majd ezen belül a sértett eljárásjogi helyzetének, illetve az általa igénybe vehető védelmi eszközök vizsgálatára. A folytatásban a legfontosabb tanúvédelmi eszközöket egy sajátos és rendhagyó szerkezetbe foglaltam azáltal, hogy a tanúvédelmi eszközöket aszerint csoportosítottam, hogy azok a tanú részleges vagy teljes anonimitását hivatottak biztosítani. A tanú személyi adatainak zárt kezelésére – a névzárlat kivételével – úgy tekintettem, mint a tanú részleges anonimitását biztosító intézményre, míg a névzárlatot és a különösen védett tanú intézményét a teljes anonimitás garantálásának formáiként kezeltem. A fentebb ismertetett csoportosítás melletti döntésem alátámasztása érdekében a tanú teljes anonimitásának fogalmát is megvizsgáltam. A személyi adatok zárt kezelése és a különösen védett tanú intézményének bemutatása a releváns nemzetközi szakirodalom és európai jogi dokumentumok, illetve az EJEB joggyakorlatának folyamatos vizsgálata révén történt. A személyi adatok zárt kezelésére vonatkozó alfejezetben különösen fontos helyet foglal el az intézmény gyakorlati alkalmazásának problematikája. A különösen védett tanú intézményének bemutatása során kiemelt figyelmet szenteltem az R (97) 13-as számú Ajánláshoz fűződő Függelék 10., illetve 11.

pontjában szabályozott ellenőrzési mechanizmusra vonatkozó követelmények vizsgálatára, a különösen védett tanú kihallgatására vonatkozó eljárás súlyos hiányosságainak kiemelésére, illetve a különösen védett tanú vallomása bizonyító erejének vizsgálatára. Tekintettel a tanú zártcélú távközlő hálózat útján történő kihallgatására vonatkozó rendelkezések kiemelt fontosságára, az említett intézményt egy külön fejezet keretén belül mutattam be. A magyar jogi szabályozás ismertetése előtt részletesen megvizsgáltam az óceanon túli jogi szabályozást és a hozzá fűződő joggyakorlatot, ugyanis az USA-ban alkalmazták először a zártcélú távközlő hálózatot tanú- és sértettvédelmi célból, így az említett rendelkezések inspirálták a legtöbb európai állam jogi szabályozásait. A folytatásban azon nem nevesített tanúvédelmi eszközöket mutattam be, amelyek a tanú kíméletét hivatottak biztosítani: a vádlott eltávolítását a tárgyalóteremből, a zárt tárgyalás elrendelését tanúvédelmi célból, a tanú írásos vallomástételi lehetőségét, a szembesítés mellőzését, illetve a felismerésre bemutatásra vonatkozó különleges rendelkezéseket. A harmadik rész végén a tanú jogi segítőjének intézményét vizsgáltam meg.

Az értekezés negyedik részében a román Be. tanú- és sértettvédelemre vonatkozó rendelkezéseit mutattam be a régi és az új román Be. rendelkezéseinek komparatív vizsgálata révén. Az elemzett rész szerkezeti felépítése az új román Be. tanúvédelmi szabályozásának struktúráját követi, amelyet megelőz a román jogi szabályozás kialakulásának rövid története. Ezt követően a sértett eljárásjogi helyzetét, illetve az általa igénybe vehető védelmi eszközöket vizsgáltam meg. Mivel az új román Be. a tanúvédelmi eszközöket és az elrendelésükre vonatkozó eljárást két fő kritérium szerint csoportosítja, az értekezés felosztása is ezt a modellt követi. Ezen okból kifolyólag, a tanúvédelmi eszközök elrendelésére vonatkozó eljárás vizsgálata aszerint történt, hogy az illető védelmi eszközt a büntetőeljárás nyomozati vagy bírósági szakaszában rendeli el az illetékes hatóság. A tanúvédelmi eszközök vizsgálata során kettős kritériumrendszert alkalmaztam, ugyanis a tanúvédelmi eszközöket egyrészt aszerint csoportosítottam, hogy azokat a fenyegetett vagy a sebezhető tanúk veszik igénybe, másrészt pedig aszerint, hogy az illető tanúvédelmi eszközöket a büntetőeljárás melyik fázisában alkalmazzák. A tanúvédelmi eszközök bemutatása során kiemelt figyelmet fordítottam a különleges tanúkihallgatási eszközök vizsgálatának. Az ötödik rész végén a tanú jogi segítőjének intézményével kapcsolatosan tettem néhány kritikus megjegyzést.

Az összegzés az értekezés utolsó tartalmi egysége, amely röviden összefoglalja a tudományos kutatás eredményeit és javaslatokat fogalmaz meg a magyar, illetve a román tanú-

és sértettvédelmi jogi szabályozás hiányosságainak kiküszöbölésére annak érdekében, hogy a nemzeti jogszabályok megfeleljenek az EJEB joggyakorlatának és a releváns európai jogi dokumentumokban előírt követelményeknek.

IV. A tudományos eredmények rövid összefoglalása

1. A jelen értekezés a magyar, illetve a román tanú- és sértettvédelmi szabályozást az EJEB kötelező erejű joggyakorlata, illetve a releváns európai jogi dokumentumok fényében vizsgálja. Más szavakkal, az értekezés fő célkitűzése a magyar, illetve román tanú- és sértettvédelmi szabályozás eurokonformitásának ellenőrzése. A magyar jogi szakirodalomban elsőként foglaltam össze és vizsgáltam meg az EJEB joggyakorlata által kialakított azon kritériumrendszert, amelynek minden anonim tanúvallomás meg kell feleljen annak érdekében, hogy bizonyítási eszközként lehessen felhasználni a nemzeti bíróságok előtt: a) *a terhelt konfrontációhoz való jogának korlátozását nyomós indokokkal kell igazolni*; b) *a nemzeti hatóságok előtt lefolytatott büntetőeljárásnak kompenzálnia kell a védelem elé állított akadályokat*; c) *a terhelt elítélése nem alapulhat kizárólag vagy döntő mértékben anonim tanúvallomásokon*. A fentebb említett követelményeket mind a tanú különösen védetté nyilvánítására, mind pedig a tanú nevének zárt kezelésére vonatkozó rendelkezéseknek tiszteletben kell tartaniuk, ugyanis “anonim tanúvallomással” állunk szemben, amennyiben a tanú valós személyi adatai ismeretlenek a védelem alanyai előtt függetlenül attól, hogy a tanú fizikailag megjelenik vagy sem a nyilvános bírósági tárgyaláson.

2. Mind a román, mind pedig a magyar tanú- és sértettvédelmi szabályozásban fellelhetőek azok az alapvető büntető eljárásjogon belüli védelmi eszközök, amelyek az Európai Unió és az Európa Tanács tagállamainak túlnyomó többségében megtalálhatóak. Tehát, téves lenne azt kijelenteni, hogy a magyar, illetve román tanú- és sértettvédelmi szabályozás a rendelkezésre bocsátott védelmi eszközök tekintetében nem kielégítő. Mindezek ellenére, a jogi szabályozás mennyiségével ellentétben, annak minősége több szempontból is kifogásolható. Mind a román, mind pedig a magyar tanú- és sértettvédelmi szabályozás számos olyan rendelkezést tartalmaz, amely sem az EJEB joggyakorlatával, sem a releváns európai jogi dokumentumokban foglalt követelményekkel nem egyeztethető össze.

3. A magyar tanúvédelmi szabályozás első fő hiányossága, hogy szinte teljesen átláthatatlan, ugyanis a tanúvédelmi rendelkezések túlnyomó többsége szétszórtan található meg

a Be. rendelkezései között. Annak ellenére, hogy a magyar jogalkotó egy külön címet szentelt a tanúvédelemnek, ez kizárólag a személyi adatok zárt kezelését, illetve a tanú különösen védetté nyilvánításához szükséges feltételeket szabályozza, ami a tanúvédelmi rendelkezések egy töredékét képezi. Ezen okból kifolyólag, *de lege ferenda*, az összes tanúvédelemre vonatkozó jogszabályt egy külön címben vagy fejezetben kellene szabályozni, ugyanis a tanúvédelem fontossága ezt megkövetelné⁷. Ezzel ellentétben, a román jogalkotó tanult a régi Be. negatív tapasztalataiból, ezért az új Be. kidolgozása során szinte az összes tanúvédelmi rendelkezést egy önálló fejezeten belül szabályozta⁸. Ennek következtében a tanúvédelmi rendelkezések nemcsak az állampolgárok számára váltak átláthatóbbá, hanem a jogalkalmazó számára is.

4. A tanúvédelmi szabályozás struktúrájánál maradva, egy másik igen fontos hiányosságot tapasztalhatunk a magyar jogi szabályozásban, ugyanis a Be. nem írja elő *expressis verbis*, hogy az igazságügyi hatóságok kötelesek a tanúval közölni a védelmi eszközök igénybe vételének lehetőségét. A hatóságok ezen jellegű kötelezettsége kizárólag a Be. 82. § (2) bek.-ében foglalt azon általános tájékoztatási kötelezettségéből vezethető le, miszerint a tanút a kihallgatása elején figyelmeztetni kell jogaira. A fentebb megfogalmazott észrevételek miatt, *de lege ferenda*, szükségesnek tartom a Be. tanúvédelmet szabályozó VII. Fejezetének III. Címébe olyan jogszabály beiktatását, amely *expressis verbis* előírja az igazságügyi hatóságok azon kötelezettségét, miszerint a tanú kihallgatását megelőzően, a tanút figyelmeztetni kell a védelmi eszközök igénybe vételének lehetőségéről és mind a figyelmeztetést, mind a tanú válaszát bele kell foglalni a kihallgatási jegyzőkönyvbe. Ezzel ellentétben, az új román Be. 120. § (2) bek. a) pontja értelmében – amely az eljárás nyomozati és bírósági szakaszában egyaránt alkalmazható – a kihallgatást vezető igazságügyi hatóság köteles közölni a tanúval, hogy joga van igénybe venni a Be. által nevesített tanúvédelmi eszközöket.

5. Annak ellenére, hogy a magyar Be. nem szabályozza a “sértett-tanú” fogalmát és a sértett vagy a tanú jogi helyzetére és kihallgatására vonatkozó jogszabályok között nem lelhető fel olyan rendelkezés, amely *expressis verbis* előírná, hogy a sértettet tanúként kell kihallgatni, a sértett vallomásra mind a szakirodalom, mind a hatályos büntetőeljárás jogszabályok úgy tekintenek, mint a tanúvallomás egyik sajátos formájára⁹. A sértettek számára a tanú szerep

⁷ VARGA Zoltán: *A tanúvédelem*, Magyar Jog, 5/2001-es szám, 270. o.

⁸ Általános Rész, IV. Cím, II. Fejezet, V. Alfejezet

⁹ TÓTH Tihamér: *A sértett hatékonyabb védelméről*, Rendészeti Szemle, 3/1991-es szám, 9. o.

lehetővé teszi, hogy igénybe vegyék a tanúvédelmi eszközöket, így nem csak tanúvédelemről, hanem sértettvédelemről is beszélhetünk¹⁰. Következésképpen, amennyiben a bűncselekmény elkövetését megelőzően a terhelt nem ismerte a sértett személyét, elrendelhető a sértett személyi adatainak zárt kezelése. Meglátásom szerint a különösen védett tanú intézménye nem egyeztethető össze a sértett jogi helyzetével, ugyanis a terhelt, még ha nem is ismeri a sértett személyi adatait, a bűncselekmény elkövetése alkalmával, az esetek túlnyomó többségében szembesül a sértettel, tehát ismeri annak személyét, külalakját. A különösen védett tanú intézményének lényege pontosan annak az elkerülése, hogy a terhelt és a tanú vagy sértett fizikailag konfrontálódhassanak, azaz a terhelt ne láthassa és ne ismerhesse meg az ellene vallomást tevő tanút. Amennyiben a másodlagos viktimizáció elkerülése érdekében indokolt, el lehet rendelni a sértett zártcélú távközlő hálózat útján történő kihallgatását. A szembesítés mellőzése, a zárt tárgyalás elrendelése vagy a felismerésre bemutatás úgy történő lefolytatása, hogy a vádlott ne láthassa a sértettet, alkalmas védelmi eszköznek bizonyulhat a sértett kímélete érdekében, viszont alkalmatlan azon sértettek védelme céljából, akik a vádlott részéről megtorlástól tartanak. A magyar büntetőeljárás jogszabályokkal ellentétben, az új román Be. 115. § (1) bek.-e értelmében a sértett nem hallgatható ki tanúként. Tehát, a bűncselekmény sértettjének kihallgatása, függetlenül attól, hogy magánfélként vagy sértettként vesz részt a büntetőeljárásban, nem a tanúk kihallgatására vonatkozó jogszabályok értelmében történik, hanem külön alfejezetben szabályozott rendelkezések alapján¹¹. Az új román Be. 113. §-a értelmében a bűncselekmény sértettje és a magánfél a fenyegetett vagy sebezhető tanúkat megillető védelmi intézkedések alkalmazásában részesülhet, amennyiben teljesülnek a 125. és 130. §-ban előírt feltételek vagy amennyiben ez a sértett vagy magánfél emberi méltósága vagy magánélete védelme érdekében szükséges. Fontos megjegyezni, hogy az új román Be. 130. §-ában szabályozott “sebezhető tanúk” kategóriája, nem a bűncselekmény sértettjeit foglalja magába.

Mivel a sértettvédelemre vonatkozó magyar jogszabályok nem feleltek meg teljes mértékben az európai jogi dokumentumokban lefektetett követelményeknek, a magyar jogalkotó a 2015. évi CLI. Törvény 8. §-a révén két újabb paragrafust iktatott be a Be. 62/A. §-a után, amelyek gyakorlatilag az Európai Parlament és az Európai Unió Tanácsa 2012. október 25-én

¹⁰ GYÖRE István: *Áldozatvédelem – sértettvédelem*, Magyar Jog, 1/2000-es szám, 28-29. o.

¹¹ Új Be., Általános Rész, IV. Cím, II. Fejezet, III. Alfejezet – “A sértett és a magánfél kihallgatása”

elfogadott 2012/29/EU számú Irányelvében foglalt rendelkezéseket ültették át a magyar büntetőeljárásba. A Be. 62/C. § (1) bek.-e értelmében az igazságügyi hatóságok kötelesek folyamatosan vizsgálni, hogy a sértett a személyiségét és életviszonyait jellemző tényekre és körülményekre, a bűncselekmény jellegére vagy az elkövetés körülményeire tekintettel olyan különleges bánásmódot igénylő személy-e, akiről megállapítható, hogy a büntetőeljárásban sajátos szükségletekkel rendelkezik és akit a Be. “különleges bánásmódot igénylő sértettnek” nevez. Az említett rendelkezés alapján az igazságügyi hatóságok gyakorlatilag három kritérium alapján döntenek el, hogy a bűncselekmény passzív alanya különleges bánásmódot igénylő sértett-e vagy sem: “a sértett személyiségét és életviszonyait jellemző körülmények”; “a bűncselekmény jellege”; “az elkövetés körülményei”. Meglátásom szerint a fentebb ismertetett kritériumok túlságosan általánosan vannak megfogalmazva, ezért a különleges bánásmódot igénylő sértetti minőség tekintetében hozott döntést megelőzően az illetékes igazságügyi hatóságnak szem előtt kellene tartania az Irányelv 22. §-ában foglalt rendelkezéseket, amelyek gyakorlatilag kitöltik tartalommal az említett három kritériumot. Fontos megjegyezni, hogy az R (97) 13-as számú Ajánláshoz tartozó Függelék egy külön fejezetet szentel a “sebezhető tanúk” kategóriájának¹², amely tanú-típus magában foglalja a bűncselekmény sértettjeit is. Következésképpen, a különleges bánásmódot igénylő sértett intézményének bevezetése révén a hazai sértettvédelmi rendelkezések nagy mértékben eleget tesznek az R (97) 13-as számú Ajánlásban megfogalmazott követelményeknek is.

Fontos megjegyezni, hogy az Irányelv 19. § (2) bek.-e felhívja a tagállamok figyelmét arra, hogy *az új bírósági épületekben* biztosítsák azt, hogy az áldozatok elkülönített helyiségekben várakozhassanak. Az említett követelménnyel szoros összefüggésben, 2002-ben *Bócz Endre* a következő észrevételeket tette¹³: “azóta a világ megváltozott és az akkoriban kifogástalannak tekintett funkcionális építészeti megoldás bizony kifogásolhatóvá vált, mivel a tanúknak és a sértett esetleges ügyvédjének ugyanazon a folyósón kell várakoznia a tárgyalás előtt és a tárgyalás szüneteiben, amelyen a hallgatóságnak – s ez pedig többnyire a vádlott rokoni

¹² Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R (97) 13-as számú Ajánlása, Függelék, IV. Fejezet “A sebezhető tanúkra vonatkozó intézkedések, különösen a családon belül elkövetett bűncselekmények esetén”

¹³ BÓCZ Endre: *A tanúvédelem egyes jogértelmezési és egyéb gyakorlati kérdései a magyar büntető igazságszolgáltatásban*, In: RÓTH Erika (szerk.): *A tanúvédelem útja Európában*, Bíbor Kiadó, Miskolc, 2002, 65. o.

és baráti köréből tevődik össze. Így a tanúk és a sértett gyakorlatilag ki vannak téve az ellentábor megjegyzéseinek, odasziszegett szidalmainak, sértéseinek és fenyegetéseinek. *Jó megoldás lenne erre az, ha lenne egy olyan váróhelyiség, amelyben kihallgatás előtt a tanúk tartózkodhatnának (...). Ehhez azonban funkcionálisan korszerű bírósági épületek kellenének, s ilyenekre belátható időn belül nincs remény*”. A fentebb megfogalmazott észrevételekhez hasonlóan a Tanács is arra hívja fel a tagállamok figyelmét, hogy a jövőben építendő vagy átalakítás alá kerülő bírósági épületeket lássák el olyan termekkel, amelyeket kizárólag a tanúk és a sértettek várakozása céljából lehet igénybe venni.

6. A személyi adatok zárt kezelésére vonatkozó magyar jogi szabályozással kapcsolatosan két főbb problémára szeretném felhívni a figyelmet. Az első problémát annak a feltételnek ez eltörlése képezi, miszerint a névzárlatot csak “kivételesen indokolt” esetben lehet elrendelni. A 2013. évi CLXXXVI. Törvény sajnálatos módon eltörölt egy olyan feltételt, amelyet az európai jogszabályok megkövetelnek az anonim tanúk alkalmazásának tekintetében, ugyanis az R (97) 13-as számú Ajánláshoz tartozó Függelék 10. pontja előírja, hogy amennyiben lehetséges, *kivételes intézkedés kell legyen a bizonyítékot szolgáltató anonim tanú igénybe vétele a nemzeti jognak megfelelően*. Ezen okból kifolyólag, *de lege ferenda*, a Be. 96. § (1) bek-ét a következőképpen kellene módosítani: *“kivételesen indokolt esetben, amennyiben a tanú egyéb személyi adatainak zárt kezelése nem képes megfelelő módon garantálni annak biztonságát, elrendelhető a tanú nevének zárt kezelése*”. Emellett fontos megjegyezni, hogy a tanú nevének zárt kezelésére vonatkozó magyar jogszabályok az R (97) 13-as számú Ajánláshoz tartozó Függelék 13. pontjában foglalt, illetve az EJEB joggyakorlata által kialakított kritériumrendszer utolsó feltételének sem felelnek meg. Mivel a névzárlat elrendelése folytán a tanú anonimá válik, szükséges olyan rendelkezések szabályozása, amelyek előírják, hogy a terhelt elítélése nem alapulhat kizárólag vagy döntő mértékben az anonim tanú vallomásán. A magyar Be. ilyen jellegű jogszabályokat nem tartalmaz. Ezzel ellentétben, az új román Be. 103. § (3) bek.-e egyértelműen előírja, hogy a vádlott elítélése nem alapulhat döntő mértékben védett tanú által szolgáltatott vallomáson.

A második probléma főként gyakorlati vonatkozású és az elsónél sokkal komolyabb következményeket von maga után. A Be. 96. § (1) bek.-e értelmében a hatóságok kötelesek a tanú személyi adatait *“elkülönítve, zártan”* kezelni. Tehát a jogszabály értelmében a tanú személyi adatainak zárt kezelését elrendelő igazságügyi hatóságnak mindkét követelménynek

eleget kellene tennie. Mindezek ellenére, a gyakorlatban a tanú személyi adatait tartalmazó határozatot az ügy iratainál egy lezárt borítékban tárolják, amelyet a kihallgatási jegyzőkönyvhöz csatolnak. Ez egyértelműen nem felel meg az elkülönített kezelés követelményének, amely azt feltételezné, hogy a tanú esetleges védelem iránti kérelmét, a zárt adatkezelést elrendelő határozatot, illetve a tanú sajátkezűleg aláírt nyilatkozatát egy külön iratcsomóban kellene tárolni, amelyhez csak az igazságügyi hatóságok férhetnének hozzá, ugyanis a fentebb említett iratok mindegyike tartalmazza a tanú valós személyi adatait vagy annak aláírását. A kialakult jogellenes gyakorlat részben a jogalkotó hibája is, ugyanis nem írta elő *expressis verbis*, hogy mindazon iratokat, amelyek a tanú valós személyi adatait vagy annak aláírását tartalmazzák, az ügy irataitól „*elkülönített iratcsomóban*” kell tárolni. Ezzel ellentétben, az új román Be. 126. § (3) bek.-e előírja, hogy amennyiben elrendelték a tanú személyi adatainak védelmét, a tanú vallomása nem tartalmazhatja annak valós személyi adatait, amelyeket egy „*külön regiszterben*” őriznek és amelyekhez kizárólag a nyomozó hatóságnak, a nyomozási bírónak és az eljáró bíróságnak van hozzáférési lehetősége szigorú adatvédelmi feltételek mellett. Következésképpen, az ügy nyilvános iratai között tárolt kihallgatási jegyzőkönyvbe kizárólag a tanú álneve és ál személyi adatai kerülnek bele. Mindezek ellenére, a román jogi szabályozás is hiányos, mivel nem írja elő, hogy a tanú alá kell írja a valós személyi adatait rögzítő jegyzőkönyvet, így nem igazolható, hogy az ügy iratai között szereplő vallomás minden kétséget kizáróan a védett tanútól származik. A fentebb ismertetett hiányosság kiküszöbölése érdekében, *de lege ferenda*, az új Be. 126. § (3) bek.-ét olyan rendelkezéssel kellene kiegészíteni, amely a védett tanút kötelezné arra, hogy aláírja a valós személyi adatait rögzítő jegyzőkönyvet, ugyanakkor, a védett tanú vallomásáról két jegyzőkönyvet kellene készíteni. Ezek közül a tanú kizárólag azt a jegyzőkönyvet írná alá, amelyet a valós személyi adatait rögzítő határozattal együtt a külön regiszterben őriznének, míg a másik jegyzőkönyv példány bekerülne az ügy nyilvános iratai közé.

Végül, szeretném megjegyezni, hogy abban az esetben, ha a terhelt ismeri a tanú személyét (pl. azonos szervezett bűnözői csoport tagjai voltak, a tanú fedett nyomozó vagy a bűncselekmény sértettje), a zárt adatkezelés bármely formája, beleértve a névzárlatot is, értelmetlenné válik, mivel a terhelt bármikor be fogja tudni azonosítani a tanú tartózkodási helyét. Meglátásom szerint mind a lakcímvázlat, mind pedig a névzárlat kizárólag abban az esetben alkalmazható, ha a vádlott nem ismeri személyesen a tanút, ugyanakkor, mindkét

tanúvédelmi eszköz ugyanazt a célt szolgálja, amely nem más, mint a tanú tartózkodási helyének titokban tartását az esetleges megtorlások elkerülése érdekében. A névzárlat gyakorlatilag csak egy többlet védelmet nyújt a tanú számára azáltal, hogy megnehezíti a terhelt számára a tanú lakcíméhez való hozzáférést.

7. A különösen védett tanú intézménye a magyar tanúvédelmi szabályozás legsebezhetőbb pontja, ugyanis minimálisra korlátozza a terhelt védekezéshez való jogát. A különösen védett tanú kihallgatására vonatkozó jogi szabályozás gyakorlatilag minden jogelvet megsért. Mivel a tanút kizárólag a nyomozási bíró hallgatja ki, sérül a közvetlenség elve, ugyanis az ügyet érdemben tárgyaló bíró legjobb esetben is csak egy felvételt tekinthet meg a különösen védett tanú vallomásáról. Mivel a terhelt vagy annak védője nem lehet jelen a tanú kihallgatásán és kizárólag írásban intézhet hozzá kérdéseket, sérül a terhelt kontradiktórius és tisztességes eljáráshoz való joga, ugyanis nincs lehetősége közvetlen módon megfigyelni a tanú reakcióit a feltett kérdésekre és ezáltal annak szavahihetőségét megkérdőjelezni. Következésképpen, amennyiben a különösen védett tanú kihallgatását szabályozó hazai jogszabályokat összehasonlítjuk az EJEB *Kostovski v. Hollandia*, illetve *Van Mechelen és társai v. Hollandia* ügyekben felállított követelményeivel, arra az egyértelmű következtetésre jutunk, hogy a Be. 213. § (2) bek.-ében, illetve a Be. 263. § (3) bek.-ében szabályozott rendelkezések egyezményellenesek. Szeretném megjegyezni, hogy a fentebb kiemelt hiányosságokat nem képes kiküszöbölni a Be. 213. § (4) bek.-ében szabályozott rendelkezés, amely lehetővé teszi a különösen védett tanú kihallgatásának kép- vagy hangfelvevővel történő rögzítését, ugyanis a tanú szavahihetőségének ellenőrzése érdekében nélkülözhetetlen, hogy a kérdéseket maga a terhelt tegye fel és a rá adott válaszokat az eljáró tanács tagjai közvetlen módon figyelhessék meg. Szeretném megjegyezni, hogy a régi román Be. 86². § (1) és (2) bek.-e a különösen védett tanú kihallgatását szabályozó eljáráshoz hasonló, “közvetítői” úton megvalósuló kihallgatási eljárást szabályozott, amelynek értelmében a védett tanú kihallgatása a bíróság, az ügyész és a védelem alanyai jelenlétének hiányában történt. Tekintettel az EJEB kötelező erejű joggyakorlatára, az új román Be. 126. § (1) bek. d) pontja, illetve az új román Be. 127. § d) pontja értelmében, amennyiben a védett tanú fizikailag nem jelenik meg a bírósági tárgyaláson, a kihallgatása kizárólag audiovizuális távközlő eszközök útján, torzított hang és kép segítségével valósulhat meg.

Amennyiben a Be. 213. § (2) bek.-ében szabályozott rendelkezéseket – amelynek értelmében a nyomozási bíró köteles ellenőrizni a tanú szavahihetőségét, ismereteinek eredetét és vallomása hitelt érdemlőségét – összehasonlítjuk az R (97) 13-as számú Ajánláshoz tartozó függelék 10., illetve 11. pontjával és a hozzá fűződő szakértői indoklással, arra az egyértelmű következtetésre jutunk, hogy a jogalkotó által szabályozott ellenőrzési mechanizmus, “igazolási eljárás” sok szempontból hiányos. Az elemzett rendelkezés ugyan részben eleget tesz az Ajánlás szövegének, mivel kötelezi a nyomozási bírót a tanú szavahihetőségének, illetve tudomása megbízható voltának ellenőrzésére, a védelem alanyainak semmilyen lehetőséget sem biztosít arra, hogy vitathassák a tanú anonimitásának szükségességét, a tanú hitelességét és ismereteinek eredetét, sem a különösen védetté nyilvánítást megelőzően, sem a különösen védett tanú vallomásának megtekintését követően. *De lege ferenda*, ajánlott lenne olyan – a francia Be. 706-60. §-ában szabályozott rendelkezésekhez hasonló jogszabályok beiktatása a magyar Be.-be – amelyek lehetővé tennék a tanú különösen védetté nyilvánítására vonatkozó ügyészi indítvány visszautasítását abban az esetben, ha a Be. 213. § (2) bek.-e alapján folytatott ellenőrzés során a nyomozási bíró arra a következtetésre jutna, hogy az ügy körülményeire vagy a tanú személyiségére való tekintettel, az anonim tanú személyazonosságának ismerete elengedhetetlen a védelmi jogok érvényesítése céljából. A román Be. tanúvédelmi rendelkezéseit vizsgálva az R (97) 13-as számú Ajánláshoz tartozó függelék 10., illetve 11. pontjában szabályozott ellenőrzési mechanizmushoz hasonló eljárási rendelkezéseket nem találhatunk.

A különösen védett tanút szabályozó rendelkezések az EJEB joggyakorlatában felállított, már említett hármaskritériumrendszer egyikének sem tesznek eleget: *a)* a védelemnek nincs lehetősége vitatni a tanú anonimitásának szükségességét; *b)* a terhelt nem gyakorolhatja közvetlen konfrontációhoz való jogát és kizárólag írásban tehet fel kérdéseket a tanúnak, így a kihallgatási eljárás nem képes ellensúlyozni a védelem elé állított akadályokat; *c)* a hatályos magyar Be. nem tartalmaz olyan rendelkezést, amely előírná, hogy a különösen védett tanú vallomására nem alapozható kizárólag vagy döntő mértékben a terhelt elítélése.

Meglátásom szerint a különösen védett tanú intézménye kizárólag a következő feltételek együttes teljesülése esetén “élhetne” tovább:

- a jogalkotó eltörölné azt a rendelkezést, miszerint a különösen védett tanúhoz kizárólag írásban lehet kérdéseket intézni a nyomozási bíró közreműködésével

- a jogalkotó előírná, hogy a különösen védett tanút kizárólag zártcélú távközlő hálózat útján lehet kihallgatni
- a jogalkotó lehetővé tenné a védelem alanyai számára, hogy – a tanú különösen védetté nyilvánítását megelőzően – észrevételeket nyújthasson be a tanú anonimitásának szükségességével, illetve ismereteinek eredetével kapcsolatosan
- a jogalkotó előírná, hogy elmarasztaló ítéletet nem lehet kizárólag vagy döntő mértékben különösen védett tanú vallomására alapozni.

A fentebb ismertetett észrevételek alapján teljesen megalapozottnak tartom *Bócz Endre* azon kijelentését¹⁴, miszerint *a különösen védett tanú kihallgatására vonatkozó jelenlegi jogi szabályozást meg kell szüntetni.*

8. A tanú zártcélú távközlő hálózat útján történő kihallgatására vonatkozó jogszabályok meglátásom szerint szinte kifogásolhatatlanok. Az említett jogi szabályozás részletes, logikus és teljes mértékben tiszteletben tartja a terhelt tisztességes eljáráshoz való jogát, ezért megfelel az *EJEB Van Mechelen és társai v. Hollandia* ügyben felállított követelményeinek. A szabályozás minőségét és részletességét tekintve méltán vetekedhet a jelen értekezésben bemutatott USA Szövetségi Büntetőeljárás törvénykönyvében szabályozott zártláncú televíziós hálózat útján történő tanúkihallgatásra vonatkozó rendelkezésekkel. A magyar jogi szabályozás egyetlen gyenge pontja a tanúvédelmi rendelkezések nem összefüggő és átláthatatlan szabályozásából ered, ugyanis a Be. 244/A – 244/B §-aiból nem tűnik ki, hogy a zártcélú távközlő hálózat a büntetőeljárás nyomozati szakaszában is alkalmazható. Valószínűleg ez az oka annak, hogy – tudomásom szerint – a jogi szakirodalomban egyetlen szerző sem tárgyalta ezt a lehetőséget, pedig a Be. 207. § (5) bek. II. fordulata, illetve a Be. 211. § (5) bek.-e nyilvánvalóvá teszi a zártcélú távközlő hálózat nyomozati szakaszban történő alkalmazásának lehetőségét.

Fontos megjegyezni, hogy a zártcélú távközlő hálózat alkalmazása önmagában is megfelelő tanúvédelmi eszköznek bizonyulhat a sebezhető tanúk vagy a különleges bánásmódot igénylő sértettek tekintetében, akiknek személyazonossága az esetek túlnyomó többségében ismert a védelem alanyai előtt, ugyanis számukra a másodlagos viktimizáció elkerülése érdekében elegendő a terhelttel való fizikai konfrontáció elkerülése. A fenyegetett tanúk esetében a zártcélú távközlő hálózat alkalmazása önmagában nem minősíthető tanúvédelmi eszköznek, ugyanis számukra a veszély forrását az jelenti, ha személyi adataik és személyük ismert a

¹⁴ BÓCZ Endre: *Módosítási javaslatok az új Be-hez*, Magyar Jog, 8/2000-es szám, 468. o.

védelem alanyai előtt. Következésképpen, ezen tanú-kategória védelme érdekében a speciális kihallgatási technika alkalmazása mellett egy speciális iratkezelési technikát is igénybe kell venni. Mivel a zártcélú távközlő hálózat útján megvalósuló tanúkihallgatást szabályozó rendelkezések között nem találhatunk olyan jogszabályt, amely lehetővé tenné a kihallgatott tanú személyi adatainak zárt kezelését, a fenyegetett tanúk védelme érdekében *a zártcélú távközlő hálózatot mindig a tanú személyi adatainak zárt kezelésével együtt kell alkalmazni*. Hasonlóképpen, az audiovizuális távközlő eszközök útján történő kihallgatásra vonatkozó román jogi szabályozás sem írja elő, hogy a fenyegetett tanúk valós személyi adatainak védelmét is el kellene rendelni. Ezen okból kifolyólag, a tanú tényleges védelmének biztosítása érdekében az audiovizuális távközlő eszközök útján történő kihallgatás elrendelésével egyidejűleg a tanú személyi adatainak védelmét is jóvá kellene hagyni.

9. Mivel az EJEK a *Kamasinski v. Ausztria* ügyben megállapította, hogy a terheltet védőjével kell azonosítani, aki az eljárási jogokat a terhelt nevében érvényesíti, a vádlott tárgyalóteremből történő eltávolítása nem sérti annak tisztességes eljáráshoz való jogát mindaddig, amíg védője jelen lehet a tanú kihallgatásán. Abban az esetben viszont, ha a vádlott nem rendelkezik védővel, a tárgyalóteremből történő eltávolítása az EJEK 6. § (3) bek. d) pontjában szabályozott kérdésfelvetési jog sérelméhez vezet. A tanúvallomás tartalmának utólagos ismertetése egyértelműen nem képes ellensúlyozni a védelem által elszenvedett hátrányokat. A román Be. nem tartalmaz olyan rendelkezést, amely lehetővé tenné a vádlott tárgyalóteremből történő eltávolítását tanúvédelmi célból.

10. A Be. 237. § (3) bek.-ében szabályozott rendelkezések, amelyek lehetővé teszik a nyilvánosság kizárását a bírósági tárgyalásról, teljes mértékben megfelelnek az EJEK 6. § (1) bek.-ében foglalt rendelkezéseinek, ugyanis kizárólag azokban az esetekben teszik lehetővé a zárt tárgyalás elrendelését, amelyek az EJEK 6 § (1) bek.-ében is szerepelnek és semmilyen formában sem sértik a vádlott védekezéshez vagy kérdéshez való jogát.

11. A szembesítés mellőzése kizárólag a sebezhető tanúk és a különleges bánásmódot igénylő sértettek esetében tekinthető tényleges tanúvédelmi eszköznek, amelynek célja a másodlagos viktimizáció elkerülése. Azon fenyegetett tanúk esetében, akik terhelt vallomásuk megtétele esetén megtorlások áldozataivá válhatnak, a szembesítés mellőzése önmagában semmilyen védelmet sem képes nyújtani, ugyanis terhelt vallomásuk tartalmazza mindazon személyi adatokat, amelyek az iratbetekintési jog érvényesítése révén lehetővé teszik a terhelt

számára, hogy azonosítani tudja a tanú személyét és lakhelyét. Ebben az esetben a szembesítés mellőzése kizárólag a tanú kíméletét és nem annak védelmét szolgálja. Mindezek ellenére, amennyiben a szembesítés mellőzését a tanú személyi adatainak zárt kezelésével együtt alkalmazzák, tényleges tanúvédelmi eszközzé válik és képes hozzájárulni a fenyegetett tanúk védelméhez is. A román Be. nem tartalmaz olyan rendelkezést, amely lehetővé tenné a szembesítés mellőzését tanúvédelmi célból.

12. A tanú írásos vallomásának tanúvédelmi eszközként történő alkalmazását mellőzni kell, ugyanis sérti az eljárási alapelveket és a terhelt tisztességes eljáráshoz való jogát. Amennyiben a sebezhető tanú vagy a különleges bánásmódot igénylő sértett írásban tesz vallomást az eljárás nyomozati szakaszában és utólag nem jelenik meg a nyilvános bírósági tárgyaláson, egyrészt a védelem alanyainak nincs lehetőségük hozzá kérdéseket intézni, másrészt az eljáró tanács tagjai nem figyelhetik meg a tanú reakcióit a kihallgatás során és ezáltal nem tudják értékelni a tanú szavahihetőségét, ami sérti a terhelt tisztességes eljáráshoz való jogát, illetve a közvetlenség elvét és automatikusan az EJEE 6. § (3) bek. d) pontjában foglalt jog sérelméhez vezet. Ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy amennyiben az írásos vallomást a fenyegetett tanúk védelme érdekében veszik igénybe, az nem képes önmagában megvédeni a tanút, ugyanis a kihallgatási jegyzőkönyvnek kötelező módon tartalmaznia kell a tanú személyi adatait. Abban az esetben viszont, ha a hatóság elrendeli a tanú személyi adatainak zárt kezelését és a tanú a nyomozati szakaszban írásos vallomást tesz, amelyet a bírósági tárgyaláson felolvasnak, egyfajta “még különösebben védett tanút” hozunk létre, akinek a kihallgatása minden eljárási alapelvet megsért.

13. *Róth Erika* igen találóan fogalmazott¹⁵, amikor megjegyezte, hogy bizonyos esetekben a tanút nem csak a terhelttől kell megóvni, hanem a hatóság visszaélésétől is. Ezt a célt szolgálja a tanú jogi segítőjének intézménye, amely a magyar tanúvédelmi szabályozás egyik erőssége. Fontos megjegyezni azonban, hogy a Be. 85. § (4) bek.-ében foglalt rendelkezés – miszerint a tanú kihallgatásánál jelen levő ügyvéd nem befolyásolhatja a tanú vallomását – nem foszthatja meg a védőt azon köteleességétől, hogy amennyiben a kihallgatás folyamán azt tapasztalja, hogy a nyomozó hatóság “terhelő tartalmú vallomást” akar kicsikarni a tanúból, figyelmeztesse a tanút a vallomás megtagadásának lehetőségére. A román Be. sajnálatos módon

¹⁵ RÓTH Erika: *Hogyan és kitől védjük a tanút?*[...], 114. o.

nem szabályozza a tanú segítőjének intézményét, így nem teszi lehetővé, hogy a tanú kihallgatásán az érdekében eljáró meghatalmazott ügyvéd lehessen jelen.

Az értekezés témájához kapcsolódó saját közlemények

1. Kádár Hunor: *A román tanúvédelmi rendelkezések áttekintése történeti és jogösszehasonlító aspektusból*, Jogelméleti Szemle, 4/2010
<http://jesz.ajk.elte.hu/kadar44.html>
2. Kádár Hunor: *Protecția martorilor în dreptul procesual penal român [The protection of witnesses in Romanian criminal procedure law]*, Revista de Drept Penal, 1/2011, 97-111. o.
3. Kádár Hunor: *Protecția martorilor în lumina noului Cod de procedură penală [Witness protection in the New Code of Criminal Procedure]*, Caiete de Drept Penal, 2/2011, 30-61. o.
4. Kádár Hunor: *Az anonim tanúk az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlatában. A közvetlenség elvének korlátozásai*, Scientia Iuris, 2/2011, 23-40. o.
<http://jog.sapientia.ro/data/tudomanyos/Periodikak/scientia-iuris/2011-2/2-kadar.pdf>
5. Kádár Hunor: *Principiul egalității armelor și al contradictorialității în lumina jurisprudenței C.E.D.O. Efectele acestor principii asupra interogării martorilor [The principle of equality of arms and the principle of adversarial process in the jurisprudence of the E.C.H.R. The effects of these principles on the cross-examination of witnesses]*, Studia Iurisprudentia Universitatis Babeș-Bolyai, 4/2011, 161-175. o.
<http://studia.law.ubbcluj.ro/articol.php?articollId=469>
6. Kádár Hunor: *Condițiile de utilizare a declarațiilor anonime ca probe în procesul penal [Az anonim tanúvallomások bizonyítási eszközként való felhasználhatóságának feltételei a büntetőperben]*, Scientia Iuris, 1/2012, 79-95. o.
<http://jog.sapientia.ro/data/tudomanyos/Periodikak/scientia-iuris/2012-1-2/14.pdf>

7. Kádár Hunor: *Exercitarea dreptului de contrainterogare a martorilor acuzării în lumina jurisprudenței Curții Supreme de Justiție a Statelor Unite ale Americii [Exercise of the right of counter interrogation of prosecution witnesses in light of the jurisprudence of the U.S. Supreme Court of Justice]*, Revista Dreptul, 7/2012, 184-214. o.

8. Kádár Hunor: *A tanú- és sértettvédelemre vonatkozó európai jogi szabályozás és az új román Büntetőeljárás törvénykönyv*, Jogelméleti Szemle, 3/2014, 66-78. o.
http://jesz.ajk.elte.hu/2014_3.html

9. Kádár Hunor: *A büntetőjogi jogharmonizáció fejlődésének nyomon követése az Európai Unióban*, Erdélyi Múzeum, 4/2014, 229-239. o.

10. Kádár Hunor: *Regimul juridic al probelor din auzite în legislația Statelor Unite ale Americii. Propuneri de lege ferenda privind reglementarea probelor din auzite în dreptul procesual penal român [The legal system of hearsay evidence in the legislation of the United States of America. Legal proposals for the regulation of hearsay evidence in the Romanian Code of Criminal Procedure]*, Studia Iurisprudentia Universitatis Babeș-Bolyai, 4/2014, 141-176. o.
<http://studia.law.ubbcluj.ro/articol.php?articoliId=625>